

de Uitdienstbode

PERIODIEK VOOR DE LEDEN VAN DE KRING UVA-SENIOREN VAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Redactioneel	1
Lezersreacties	1
Excursie: bezoek aan EYE	2
Bij de UvA: Rust op het Roeterseiland	4
Nicolaes Tulp en de Receptuur van de Genees-insighten	5
Wat de pot schafte: vis	7
In memoriam Anne Troelstra	8
Foto's kerstlunch	9
Het getal: 1 miljoen	10
Achter de geraniums	10
Erfgoed: de liederlijke student	11
In beeld: beelden uit de UvA-sparnestad photo collectie	12
Excursie: bezoek aan het Meertens Instituut	13
Interview: Bep Vlugter	16
UvA-nieuws / colofon / agenda	18

REDACTIONEEL

Dit is het eerste nummer van alweer de zevende jaargang van *de Uitdienstbode*. Zeven jaar, waar blijft de tijd?

Het eerste nummer verscheen niet lang nadat de Kring UvA-senioren was opgericht. Die kring floreert en heeft inmiddels bijna vijfhonderd leden. En al die leden ontvangen drie keer per jaar een digitale uitgave van dit blad.

Het blad floreert. Ook dit nummer zit weer boordevol. De teksten worden niet alleen door de redactie geschreven maar ook door kringleden die niet tot de redactie behoren maar wel als vaste medewerk(st)ers kunnen worden aangemerkt.

Elke twee jaar produceert het bestuur een boekje waarin in woord en beeld wordt getoond welke kringactiviteiten hebben plaatsgevonden in die periode. Zo ook dit jaar. Op deze manier legt het bestuur verantwoording af aan degenen die de financiële middelen ter beschikking stellen die nodig zijn voor kring en blad, het College van Bestuur en het Lokaal Overleg. Samenstelling is in handen van bestuurslid Annelies

Pierrot en de fotografe van ons blad Madzy Koudstaal, Madzy verzorgt de vormgeving. De teksten in het boekje zijn voor een groot deel ontleend aan *de Uitdienstbode*.

Dit nummer bevat naast de vaste rubrieken de verslagen van twee kringactiviteiten: het bezoek aan de conserveringsafdeling van het filmmuseum EYE en het bezoek aan het Meertens Instituut, bekend van *Het Bureau* van J.J. Voskuil. Bob Baljet heeft een vervolg geschreven op zijn boeiende artikel over Nicolaes Tulp en de vroege geschiedenis van de Amsterdamse farmacie. En Marian Schilder heeft wederom een bijdrage geleverd, dit keer over de relatie tussen een schilderij op de tentoonstelling Caravaggio en Europa in Utrecht en, via Barlaeus, het Athenaeum Illustre, de voorloper van de UvA. Kringlid Piet-Jan Klijn heeft een erg leuke aflevering geschreven van onze nieuwe rubriek Bij de UvA waarin lezers een anekdote vertellen uit hun loopbaan bij de UvA. We roepen u op om zijn voorbeeld te volgen. ■

LEZERSREACTIES

'Dank andermaal voor de mooie uitgave van *de Uitdienstbode*. En vooral ook complimenten aan Kees Piena. Ik ben persoonlijk al jaren van mening dat een brutotoeslag van € 100.000,- meer dan voldoende is om prima te kunnen leven in Nederland. Alles daarboven is "flauwekul".'

Jozef H.J.P. Tettero

'U nodigde de lezers uit een bericht te sturen wanneer ze een boek hadden gepubliceerd. Dat is bij mij inderdaad het geval. Het boek heet *Op zoek naar Proust* en het is uitgegeven bij ISVW Uitgevers in 2018. Het telt 256 pagina's.'

Frans Jacobs

Van Witte Vogel naar Zwarte Doos

door Margot Taal

Het EYE Filmmuseum ligt als een witte vogel aan het kabbelende water van het IJ, in Amsterdam-Noord. Het biedt grote bioscoopzalen, een expositieruimte en een gezellig café-restaurant op de begane grond. Het EYE Collectiecentrum, een kilometer ervandaan, doet veeleer denken aan een zwarte doos. Het ligt op een bedrijventerrein landinwaarts, geflankeerd door nieuwbouwwoningen.

In dit centrum verricht een groot aantal specialisten voorwerk en nazorg voor conservering, opslag en digitalisering van oude analoge films en archivering van nieuwe digitale. In de gangen loopt af en toe een medewerker in laboratoriumjas, metalen filmdoos in de hand, een van de vele witte deuren uit, een andere witte deur in.

Een door het lot geselecteerd gezelschap UvA-senioren brengt op woensdag 14 november 2018, twee uur lang een bezoek aan het Collectiecentrum.

Met zijn vijfendertigen passen we net in het theaterzaaltje waar hoogleraar Giovanna Fossati -van origine Milanese- ons in vloeiend Nederlands college geeft. In een uur leidt ze ons in vogelvlucht, met reuzenpassen, door de geschiedenis van Eye Filmmuseum, de collectie, principes van conservering, digitalisering en opslag. Ze vertelt over de schaalvergroting van het oude filmmuseum in het Vondelpark na de

verhuizing naar de witte vogel aan het IJ. Van vijftig naar tweehonderd stafleden, met honderd vrijwilligers, naar vijf keer meer plaatsen in de bioscoopzalen. Ze licht ons in over de teloorgang van sommige analoge films en wat er over is aan materiaal op 16, 35 en 70 millimeter. Over de grondstof van analoge films, voor 1950 het brandbare nitraat, erna het acetaat. En over beslissingen bij het digitaliseren van analoge films: horen gaatjesranden en aantekeningen in de kantlijn er ook bij?

Het tweede uur besteden we aan een bezoek aan de derde verdieping van het gebouw, met geklimatiseerde opslagplaatsen. Ik behoor tot groep één, onder de deskundige leiding van Walter Swagemakers. Afgaand op de vragen van enkele senioren aan de gids, beschikken sommigen thuis over film- en diacollecties en worden ze gekweld door vragen over conservering. Een leek en consument als ik, heeft

zich die vragen niet eerder gesteld. Pas door de rondleiding en uitleg van Walter beginnen ze te leven. Op welke temperatuur bewaart men oude films het beste, welke chemische ontbindingsprocessen bedreigen het voortbestaan van celluloid? Hoe voorkomt men verkleuring van oude films, hoe kan men ervoor zorgen dat films van het ene type drager of een eerder type projector -zoals voorheen bijvoorbeeld VHS en Betamax- naar een volgende generatie kunnen worden overgezet? Het opschrift op de eerste witte deur waar we voor staan, luidt Vinegar, azijn. Bij openen is onmiddellijk duidelijk waarom. Uit de ronde metalen filmdozen op de schappen langs de wand stijgt azijngeur op, afgescheiden door het celluloid. De polymeerketens van de acetaatfilms (bent u er nog?) schijnen chemisch gezien naar hun oorspronkelijke staat terug te willen. De films liggen er in quarantaine te wachten op behandeling. Zou des- ▶

ondanks de ontbinding voortduren, dan zou verkruimeld craquelémateriaal resteren, waar straks geen beeld meer op te zien valt. Voor oude films waarin verazijning snel toeneemt, is het devies dan ook ze koud te bewaren en eventueel te bevriezen, waardoor de ontbinding wordt geremd. Kleurnegatieven worden ingevroren (-5 graden Celsius), andere films worden minder koud bewaard (plus 5 graden).

Om een indruk te krijgen hoe de films worden opgeslagen, lopen we naar de witte deur van een tweede ruimte. Walter laat per beurt slechts tien man toe, uit voorzorg telt hij ons. Waarschijnlijk omdat bij meer mensen de ruimte opwarmt. Ook mag er niemand in de ruimte achterblijven. Misschien om te voorkomen dat ook een huiverende UvA-senior er geconserveerd raakt, het is er immers een povere vijf graden boven nul. We werpen een korte blik op wanden met metershoge

rolkasten vlak tegen elkaar aan, met op de voorkant zwarte sluitwielen. Op de planken liggen stapels en rijen ronde filmdozen, van verschillende formaten. De geklimatiseerde kamer van minus vijf graden slaan we over. De aanblik zal niet veel anders zijn. Het is ons duidelijk: verval, ontleding en verkleuring van het filmmateriaal krijgen in deze winterse temperaturen weinig kans.

Deur drie voert ons naar een magazijn als van een Ikea-vestiging, inclusief palletheffers. In de voorste helft liggen in plastic verpakte pakketten films opgeslagen op plafondhoge stellingen, om ze eerst te inventariseren en daarna de volgende stappen te bepalen. Het gaat om speelfilms en kunstzinnige documentaires. Het duurt nog zo'n drie jaar om alle opgeslagen films volledig te inventariseren, terwijl er intussen steeds nieuwe films bijkomen.

De films liggen opgeslagen in metershoge rolkasten

Filmmakers die door het Filmfonds worden gesubsidieerd hebben er alle belang bij een gedocumenteerd exemplaar te leveren aan het Collectiecentrum. Niet alleen worden hun films goed bewaard, ze krijgen ook de laatste tranche van de subsidie pas vergoed als ze een kopie van de film hebben ingeleverd. Dat gebeurt in de vorm van een masterbestand waarin behalve de inhoud ook alle technische specificaties van de film verpakt zijn. Noodzakelijk om in de toekomst de films te kunnen blijven vertonen op andere machines dan de huidige. Ook behoren tot de gegevens data over bijvoorbeeld de acteurs, regisseur en musici. De vertoning van een film is beschermd tot zeventig jaar na de dood van de langstlevende maker.

Andere pakketten maken deel uit van schenkingen. Zo zien we bijvoorbeeld een *Kuifje en de Zonnetempel* liggen. Eye krijgt van sommige films veel kopieën. De drie exemplaren met de beste kwaliteit blijven bewaard. Wanneer er nog een in het Collectiecentrum binnenkomt, vindt opnieuw selectie plaats.

Voor het zoeken in omvangrijke mediabestanden onderzoekt EYE, samen met onder andere universiteiten, nieuwe technieken uit de computer-science: zo kunnen computers die via 'deep learning' zijn getraind, ingezet worden om beelden van bijvoorbeeld boten, treinen of personen te herkennen. ►

Bij digitale restauratie maakt men ook gebruik van speciaal ontwikkeld software, een hulpmiddel. Het gebeurt nog niet volautomatisch. Het schijnt dat onvoorspelbare bewegingen zoals bijvoorbeeld van opwaaierende kleding of gordijnen of de tuigage van een varend schip gemakkelijk tot uitwissen van het beeld kan leiden wanneer men dat automatisch digitaal zou restaureren. Handmatige interventie blijft dan ook noodzakelijk.

In de tweede helft van de ruimte staat de apparatuurcollectie. Met projectoren ter grootte van kanonnen, sommige met koolspitslampen die in voorbije tijden voor de lichtbron zorgden. Veel films werden vroeger met de hand gedraaid, wat het aantal beeldjes per seconde limiteerde. Ons wordt verteld dat voor de komst van het geluid bijna alle films kleurenfilms waren. In het begin werden ze met de hand ingekleurd, daarna gestencild of in verfbaden gedompeld. Met de komst van de geluidsfilm werden de films een tijd zwart-wit, het verven in baden was niet langer mogelijk door het geluidspoor; de kleuren moesten wijken voor het geluid. We zien een Loetafoon staan, een bijzonder Nederlands geluidsexperiment, noemt Walter hem. Het is een soort grammfoonplaat waarop al het geluid van een film apart was opgeslagen. Omdat daarmee het geluid zelden synchroon liep met het beeld, werd het apparaat al snel een antiquiteit. Er staat ook een veredelde kijkdoos waarmee men op kermissen in de vorm van flipboekjes films vertoonde voor de gewone man. Eerder waren deze films al voor een rijker publiek in première gegaan, bijvoorbeeld in hotels.

Vele kennis en weetjes over geschiedenis en toekomst van de film rijker en gesterkt door drank en bitterballen op de borrel in café Casco, rij ik in de schemering naar huis, met lichtjes langs het IJ, op boten, de pont en het CS in de verte. Het was me weer het uitje wel. ■

(zie ook <https://www.eyefilm.nl/collectie/over-de-collectie/collectiecentrum>)

In deze rubriek vertellen lezers een anekdote uit hun loopbaan bij de UvA

Rust op het Roeterseiland

♦ door Piet-Jan Klijn

Eind jaren 90: de voorlichtingsdagen kwamen er aan. Er waren nogal wat ouders die zich afvroegen of het wel verantwoord was zonen (maar vooral dochters) in Amsterdam (de stad van sex en drugs en rock&roll) en in het bijzonder aan de UvA, te laten studeren. Wij hadden namelijk een zekere reputatie. Onze voorlichters speelden daar natuurlijk op in: de UvA werd gepresenteerd als een serieuze instelling en Amsterdam als prima studentenstad.

Een dag voor de voorlichtingsdagen zou Herman Brood met his Wild Romance optreden in de Oudemanhuispoort als afsluiting van een bezetting daar. Voor de jongeren onder ons: de optredens van Herman waren het voorbeeld van de kenmerken van de stad die ik hierboven heb genoemd. Er moest dus nogal wat gebeuren om dit optreden enigszins in de hand te houden. De Oudemanhuispoort was nou niet direct de omgeving voor dit optreden: het werd verplaatst naar het Roeterseiland. Tot ongenoegen van het CvB moest hier fors voor in de buidel worden getast, want op het Roeterseiland wilde men extra mensen om alles een beetje behoorlijk te laten verlopen en een grote schoonmaakkploeg om de troep na afloop op te ruimen. Het zou zich allemaal afspelen in de hal van gebouw A, waar elke verdieping voorzien was van een vide met uitzicht op de hal.

Het optreden van Brood was als verwacht: fantastische muziek, Herman die zich staande moest houden door zich vast te houden aan de microfoonstandaard en his Wild Romance die hem uiteindelijk door het optreden heensleepte. Een menigte studenten, die naarmate de avond vorderde onder invloed van van alles en nog wat niet meer in de hand te houden was: ze hosten tot vier hoog op tafels die tegen de balustrade waren aangeschoven (20 meter boven de begane grond). Overigens speelde iedereen het klaar niet naar beneden te vallen. Langzamerhand begon het gebouw van binnen te beslaan: vocht droop van de muren, de vloeren werden voorzien van een laag drank en glasscherven en hier en daar van de inhoud van een overvolle maag. De luchtkwaliteit nam met het uur af, evenals het aantal aanwezigen dat zich, onder invloed van wat dan ook, staande wist te houden. Enige vorm van gezag was niet meer uit te oefenen, alleen toezicht om bij dreigende rampen in te grijpen was nog mogelijk. Langzamerhand raakten de kratten bier, die manshoog waren opgestapeld, leeg. In de kleine uurtjes was het over: een uur of vier te gaan voor de opening van de voorlichtingsdagen.

De bovenverdiepingen konden nog met water en dweil worden schoongemaakt, voor de hal waren hogedrukspuiten nodig, waarmee alle troep naar buiten werd gespoten. Ook de straat voor de ingang moest dus worden opgeruimd. Alle ramen en deuren open, de ventilatie op maximaal en het gebouw was ook weer ruikbaar.

Om 9 uur 's ochtends gingen de deuren open van een keurig en fris gebouw van een instelling waaraan ouders hun kinderen rustig konden toevertrouwen. De voorlichtingsdag verliep prima. ■

Nicolaes Tulp en de Receptuur van de Genees-insighten

❖ door Bob Baljet, oud-docent anatomie UvA

Zoals we in de vorige aflevering hebben gezien, was Nicolaes Tulp een academisch opgeleide doctor *medicinae*. Tulp schreef vaak een heel uitgebreide receptuur voor zoals blijkt uit zijn *Observationes Medicae* (*Geneeskundige Waarnemingen*). Dit prachtige boek verscheen in 1641. De laatste, in het Latijn geschreven editie, was uit 1739. In 1650 werd er een, door de boekhandelaar Jacob Benjamiin vertaalde, Nederlandse editie uitgegeven. Hij zelf vond het een zeer slechte vertaling en heeft een eigen vertaling van zijn *Observationes* in een handschrift nagelaten.

Genees-insighten

De door Tulp verzamelde casuïstiek geeft een goed inzicht hoe de geneeskunde in de zeventiende eeuw door de doctor *medicinae* werd bedreven. Bovendien laat de tekst zien welke receptuur volgens Tulp bij de betreffende ziekte paste. De casuïstiek toont ook aan dat Tulp bij zijn oordeel over een ziekte een goede waarneming belangrijk vond. Maar de casussen tonen ook aan dat Tulp een echte galenist was. Claudius Galenus was een Romeinse arts die leefde van 129 tot 201 na Chr. Tulp was zeer dogmatisch en tegen de leer van William Harvey (1578-1657) over de bloedsomloop. Zijn voorschrijfgedrag voor medicijnen had alles te maken met de zogenaamde humoraalpathologie van Hippocrates, een Griekse arts die leefde van ongeveer 460 tot ongeveer 370 v. Chr.

Deze leer der lichaamssappen, ging er van uit dat de sappen zwarte en gele gal, bloed en slijm in een juiste verhouding tot elkaar voorkwamen. Een ziekte betekende een verstoring in deze verhouding. De therapie bij een ziekte was er dan ook op gericht dit evenwicht te herstellen. De organen die deze lichaamssappen produceerden waren respectievelijk de milt voor de zwarte gal (koud en droog), de lever voor de gele gal (heet en droog), de hersenen voor slijm (koud en nat). Het bloed (heet en nat) werd in de milt of in de lever aangemaakt. De vier lichaamssappen werden gerelateerd aan de elementen aarde, vuur, water en lucht. De zwarte gal werd geassocieerd met aarde, de gele gal met vuur, het slijm met water en het bloed met lucht.

Vallende ziekte en schaamluis

De twee volgende casussen van Tulp laten zien wat hij zoal voorschreef. Tulp behandelde een jongen van vijftien jaar met een scherpe pijn aan de linkerzijde van de buikholte ('een vallende ziekte uit de milt'). Hij schreef een staalwijn voor. Het recept was als volgt:

Neem van heems¹ en aspergewortelen elk twee oncen², kook ze in wijnedik en stel in het gekleinsd nat te weken anderhalf pond gevijld staal. Zet het daarna in de zon en week het twee dagen lang op het as, doende bij het aas gedroogd en licht

gewreven en gestampt staal vier ponden rinse wijn (Rijnwijn) en twee ponden confielie de greinswater, een lood geraspt pokhout, de schil van kapperwortels, tamaris(k) boom, ceterach of steenvaren en kwendel, van elk een vierendel lood engelse saffraan twintig azen; butsel dit dagelijks ondereen in een glazen fles en uit het overgegoten nat maak een staalwijn.

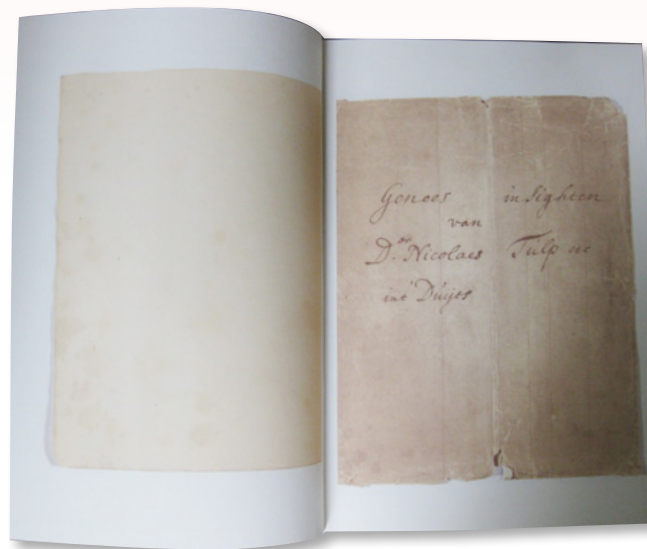
De behandeling bleek niet erg succesvol. Tulp schreef vervolgens een drank voor met de volgende samenstelling:

*Neem de schors van kapperwortelen, tamaris(k)boom (tamarisk; *Tamarix gallica*) en venkel elk twee lood, van duivelkervel, confielie de grein en bernage, van elk een handvol, meloen, limoen en anijszaad, van elk een half lood, zwarte nieswortel anderhalf lood, korinthe vier oncen, kook dit in gerstewater tot op twee ponden en meng onder het kleinsel siroop van rozen met senneladeren vier oncen tot een drank.*

Ook deze behandeling bleek weinig verbetering te geven, zodat de volgende drank aan de orde kwam:

Neem senneladeren, van haar stoppelen gezuiverd twee lood en zwarte nieswortel veertig azen, meloen en venkelzaad elk twintig azen, zet dit overnacht in het gekookte nat van groene duivelkervel, mengende daaronder twee vierendel lood confectio siroop van rozen tot opening anderhalve once, tot een drank.

Voor de bestrijding van schaamluis nam Tulp ook stevige maatregelen. De casus van een man met schaamluis beschreef hij als: ▶

Veel gewrimmel en kriebelige jeukte op het gemacht (schaamdelen) gewaar wordende, toonde ons aldaar gescholen te hebben enige luizen, van maaksel rond, maar op de rug als met een zwart stippeltje gebrandmerkt en daarboven met haar pootjes zo vast aan de huid gegroeid, dat ze daar niet met een schaar af te knippen waren.

Tulp schreef eerst een braakdrank voor:
Neem het sap van mansoren twee vierendel van een lood en een half, azijnhoning een once, gerstewater twee oncen, tot een braakdrank.

Vervolgens moesten de schaamdelen behandeld worden met:
Boontjes holwortel een once, witte nieswortel een halve once, alsem, witte andoorn, averuit, van elk een handvol, de zaden van boksbonen en luiskruid, elk een lood, salpeter een half lood, kook dit uit lichte loog en meng onder twee ponden van het overgoten sop, vier oncen azijnhoning.

Ook deze behandeling was niet succesvol waarna Tulp een zalf voorschreef:
Neem het zaad van luiskruid een lood, de wortel van wit nieskruid en aluin, van elk vierendel lood, verheven kwikzilver twintig azen, zwarte zeep een lood, varkensmeer zoveel als nodig is, tot een zalf.

Of het laatste wel geholpen heeft, geeft Tulp dan weer niet aan.

Adderkoekjes

Bij de bestudering van de *Observationes Medicae* en *Pharmacopoea Amstelredamensis* in de eenentwintigste eeuw doet zich de vraag voor naar de waarde van de daarin vermelde receptuur als geneesmiddel voor bepaalde ziekten. Tegenwoordig is bij veel kruiden bekend wat de werkzame stof is. Veel delen van planten zoals vermeld in de *Pharmacopoea Amstelredamensis* hebben hun toepassingsgrond in de apotheek allang verloren. Dit laat onverlet dat in de Verenigde Staten 25% van de voorgeschreven medicamenten uit natuurlijke stoffen bestaat en van de rest 25 % van de medicamenten door chemische verandering van natuurlijke stoffen bestaat. Het aandeel natuurlijke stoffen ligt bij homeopathische geneesmiddelen uiteraard veel hoger.

De recepten van de Composita (samenstellingen) in de *Pharmacopoea Amstelredamensis* bestonden soms uit tientallen verschillende componenten. Een bekend, of wellicht berucht, recept was theriak. Het middel was al bekend in de tijd van de Romeinse keizer Nero. Het middel bestond uit meer dan zestig componenten. Een belangrijk bestanddeel was addervlees. Dit werd in de zeventiende eeuw uit Venetië geïmporteerd. Daar waren adderkwekerijen, die adderkoekjes produceerden. In de zeventiende eeuw werd het middel toegepast tegen de pest.

In de moderne farmacopee worden nog altijd enige enkelvoudige plantaardige medicamenten genoemd. In een artikel

‘De betekenis van de farmacopee’ schreef de hoogleraar in de farmaceutische en analytische chemie J.S. Faber in 1981: ‘Voor de farmacie als geheel blijft de Farmacopee een wetelijke trendsetter voor de controle op geneesmiddelen en ze is als zodanig van belang voor de apotheker.’

Moderne componenten

Al bladerend in het moderne Geneeskundig Jaarboek 2019 (lijst van geneesmiddelen) komt men hier en daar nog een medicament tegen dat associaties oproept met de zeventiende-eeuwse Pharmacopoea zoals Abdijsiroop, Heemstsiroop (Sirupus althaea), Belladonnapreparaten (preparaten uit de stengel en bladeren van *Atropa belladonna* of wolfskers), Cannabis flos enzovoorts. Met het laatste wordt bedoeld de gedroogde vrouwelijke bloeiwijzen van *Cannabis sativa*, hennep, anno 2019 een preparaat dat zowel vele voor- als tegenstanders kent. ■

Voetnoten

- 1: Voor de vertaling van de ingrediënten, zie de Verklarende Woordenlijst.
- 2: In de recepten staan de Amsterdamse gewichtsmaten. Deze waren: **Aas** (1/32 engels) 0.04825 gr; **Engels** (1/10 lood) 1.54403 gr; **Lood** (1/2 once) 15.44 032 gr; **Once** (1/16 pond) 30.88065 gr; **Pond** 494.09040 gr.

Verklarende Woordenlijst

Alsem: absintalsem; *Artemisia absinthium*
Andoren, witte: malrove; *Marrubium vulgare*
Anijszaad: *Pimpinella anisum*
Aspergewortelen: asperge; *Asparagus officinalis*
Averuit: *Artemisia campestris*
Bernage: bernagie; *Borago officinalis*
Boksbonen, zwarte: waterdriëblad; *Menyanthes trifoliata*
Boontjes holwortel: pijpbloem; *Aristolochia clematis*
Ceterach: steenvaren
Confieliede de grijns water: melisse
Duivelkervel: *Fumaria officinalis*
Engelse saffraan: krokus; *Crocus sativus*
Heems: heemst, *Althaea officinalis*
Kapperwortels: gedoornde kapperboom; *Capparis spinosae*
Korinthe: een plant uit Korinthe
Kwendel: schubvaren; *Asplenium ceterach*
Limoen: *Citrus aurantii*
Luiskruid: moeraskartelblad; *Pedicularis palustris*
Mansoor: *Asarum europeum*
Meloen: *Cucumis melo*
Nieswortel, witte: wit nieskruid; *Veratrum nigrum*
Nieswortel, zwarte: wrangwortel; *Helleborus viridis*
Pokhout: *Guaiacum officinale*
Sennebladeren: senna; *Senna alexandrina*
Tamaris(k)boom: *Tamarix gallica*
Venkel: *Foeniculum vulgare*
Wijnedik: wijnazijn
Wrangwortel: zie Nieswortel, zwarte

Literatuur

Baljet, B. ‘Medicinale kruiden en de zeventiende-eeuwse farmacopee’.
In: Bouman, F, Baljet, B en Zevenhuizen, E. *Kruidenier aan de Amstel*. Amsterdam, AUP, 2007.
Genees-insighten van Dor Nicolaes Tulp etc. int 'Duijts. Van dit manuscript, is in 1991 een facsimile-editie en een transcriptie met notenapparaat gemaakt door C.G.J. Apeldoorn en T. Beijer T (transcriptie en annotatie) toen Merck, Sharp and Dohme het eeuwfeest vierden. Apeldoorn, 1991.

door Frans Willemsen

VIS

Gaat er iets boven een gebakken scholletje, liefst met remouladesaus? Voor mij en mijn vrouw niet. Toen we eens in een ons aanbevolen visrestaurant gingen eten, bestelde ik de gepocheerde heilbot. Die kwam op tafel, ik nam een hap en keek mijn vrouw geschokt aan: de vis was als kauwgom. Ik riep het meisje dat ons bediende en zei haar dat ik de vis niet goed vond. Ze wist beslist niet wat ze met de kritiek aan moest, in de Nederlandse horeca is men in het algemeen vaak niet gewend aan kritiek. Ze haalde haar chef erbij, die hoorde mij aan en nam mijn bord mee naar de keuken. Even later kwam hij terug en zei dat de kok vond dat de vis wel gaar was. 'Wel gaar?', zei ik verbijsterd, 'volkomen kapot gekookt zult u bedoelen.' De man haalde nog net zijn schouders niet op en vroeg gering-schattend of meneer dan wellicht iets anders van de kaart wenste. Dat wilde meneer wel. 'Doet u mij maar gewoon een lekkere gebakken schol'. Die kwam even later op tafel en tjongejonge, wat heb ik gesmuld.

Hugh Jans vraagt het zich, in zijn *Bistro Koken* uit 1973 al af: 'Waarom wordt er in een land waar zulke mooie vis aan de markt komt, zo weinig met vis gedaan (...)?' En hij is niet de enige die zich dat afvraagt. We zijn een zeevarende en visvangende natie en: ons land is rijk geworden met onder andere de vangst van en de handel in haring.

Illustratie uit *Verwachte en Onverwachte Gasten*, z.p., z.j. Een uitgave van Maatschappij De Betuwe B.V., N.V. Corn Products Company, N.V. Oliefabrieken T. Duyvis Jz. En Maggi's Producten Maatschappij N.V. (vijftiger jaren)

Toch wordt er weinig vis gegeten, althans door onze generatie en zeker door de generaties na ons. In Europa bungelen we qua visconsumptie zo'n beetje onderaan met ongeveer 4,5 kilo per persoon per jaar (tegen bijna tien keer zoveel, namelijk 43 kilo, vlees). We exporteren onze vis liever. A. van Onck, *Vis verrijkt uw dis*, z.j.¹, 'Weet u, wie er in hun vuistje lachen? De buitenlanders. Vooral de Franse keuken (...) heeft onze waterbewoners op hun juiste waarde weten te schatten.' (p. 6).

De Gezondheidsraad geeft het advies om twee keer per week vis te eten, liefst vette: haring, zalm, paling, makreel, sardines. Kortom: vis met een A erin, maar forel zonder A is ook goed. Ook de regering wilde de consumptie van

vis bevorderen, getuige het brochureachtige boekje dat al in 1960 wordt uitgegeven door het 'Voorlichtingsbureau voor de voeding afd. Vis in samenwerking met het Productschap voor vis en visproducten', zoals de titelpagina vermeldt. Het is geschreven door C.H.A. Scholte-Hoek en gedrukt door staatsdrukkerij- en uitgeversbedrijf. De beginzin: 'Er was een tijd dat Nederland veel vis at.' Maar hoe ver moeten we dan wel terug in de tijd? In de Middeleeuwen werd veel vis gegeten want vlees was op vastendagen uit den boze en er waren heel veel vastendagen. Ik ben opgegroeid in een katholiek

gezin en op vrijdag kwam er vis op tafel. Soms mosselen, mijn moeder kon heel goed mosselen bakken. En viskoekjes maken, daar was ik ook dol op. Maar gebakken vis? Ik denk niet vaak, want vis bakken was zo'n gedoe en je hele huis rook er nog dagen naar. Dus werd er gekookte vis gegeven, maar die vis werd meestal veel te lang gekookt. En vis die te lang gekookt wordt, scheidt een lijmachtige stof af en eerlijk is eerlijk: die stinkt. En de vis wordt taai. Zou onze generatie daardoor een hekel aan vis hebben gekregen?

Kook vis trouwens nooit maar pocheer hem, dus laat hem langzaam garen in ruim water of beter nog: in een *court bouillon*² dat u tegen de kook aanhoudt en *nooit langer dan twintig minuten*. ▶

Wim Zaalmink en Hans Dagevos van de Universiteit van Wageningen proberen in een artikel onder de titel *Vis Onbekend; zoeken naar het waarom van de geringe visconsumptie in Nederland*³ na te gaan hoe het komt dat we zo weinig vis eten maar komen er ook niet uit: 'Een antwoord op de vraag waarom we in Nederland in geringe mate vis eten is dan dat het zich laat aanzien dat in Nederland sprake is van een tanende visetende traditie die onvoldoende aansluiting vindt bij de moderne tijd en bij jeugdige generaties (steeds) minder herkenning en beleving oproept'. Dat is een cirkelredentie: we eten minder vis omdat we een 'tanende vistraditie' hebben, oftewel: we eten

minder vis omdat we minder vis eten. Dat geldt ook voor een argument dat je meer hoort: we eten zo weinig vis omdat de beste en meeste vis wordt geëxporteerd. Ja, waarom wordt de meeste vis geëxporteerd? Omdat wij die vis niet zelf op tafel zetten. Waarom niet? Dat blijft dus nog de vraag.

Ik heb wel een paar ideeën: vis heeft graten en mensen hebben daar een hekel aan. Vis bereiden geeft vislucht. Mensen hebben daar ook een hekel aan. En vis at je als vlees niet mocht. Ik vind dat nog altijd geen voldoende verklaring, want waarom gelden die factoren in landen waar veel vis gegeten wordt dan niet? ■

Voetnoten

- 1: Bevat een verwijzing naar de 'historische conferentie te Wenen' tussen Kennedy en Kroetsjow'. Kennedy is president van 1961 tot 1963, in welk jaar hij werd vermoord. Dus datering 1961-63.
- 2: Een court bouillon maakt u door kruiden, specerijen en groenten, bijvoorbeeld wortel, bleekselderij, laurier, peperkorrels en ui, in water langzaam te laten trekken. Eventueel met een slok witte wijn of een scheut azijn. Dat geeft niet alleen smaak, maar zorgt er ook voor dat het visvlees stevig blijft.
- 3: Wim Zaalmink en Hans Dagevos. *Vis Onbekend; zoeken naar het waarom van de geringe visconsumptie in Nederland*. Rapport Lei Wageningen UR, 2014.

IN MEMORIAM ANNE TROELSTRA

Op 7 maart is Anne Troelstra (1939) overleden aan de gevolgen van een hersenbloeding. Anne was samen met zijn echtgenote Olga een actief en graag gezien lid van onze kring.

Anne is zijn hele leven verbonden geweest aan de Universiteit van Amsterdam. Hij studeerde er in 1964 cum laude af in Wis- en natuurkunde en promoveerde twee jaar later. Hij werkte eerst als wetenschappelijk medewerker en werd in 1970 hoogleraar. Zijn leeropdracht was Logica, Zuivere wiskunde en de grondslagen van de wiskunde. Als gasthoogleraar heeft hij diverse uitstapjes gemaakt naar buitenlandse universiteiten. Hij maakte deel uit van het Institute for Logic, Language and Computation van de FNWI en was daar ook na zijn pensioen in 2000 nog een graag geziene, en actieve, gast. Hij was sinds 1976 lid van de KNAW.

Naast wiskundige was hij ook buitengewoon deskundig op het gebied van natuurhistorische reisverhalen. Hij schreef meerde boeken, in het Nederlands en Engels, over dit onderwerp, dat hij met gevoel voor understatement een 'uit de hand gelopen hobby' noemde. Hij heeft er twee keer een lezing over gehouden voor onze kring. Voor hem slaan de verhalen een brug tussen wetenschap en literatuur en geven ze een mooi tijdsbeeld. Dat maakt ze wetenschappelijk zeer interessant. Voor wetenschapshistorici, antropologen en natuurlijk ook voor biologen. Hij is actief verbonden geweest aan de Artis Bibliotheek. Deze bibliotheek had een bijzonder plaatsje in zijn hart.

Zie ook www.alumni.uva.nl/overledenen

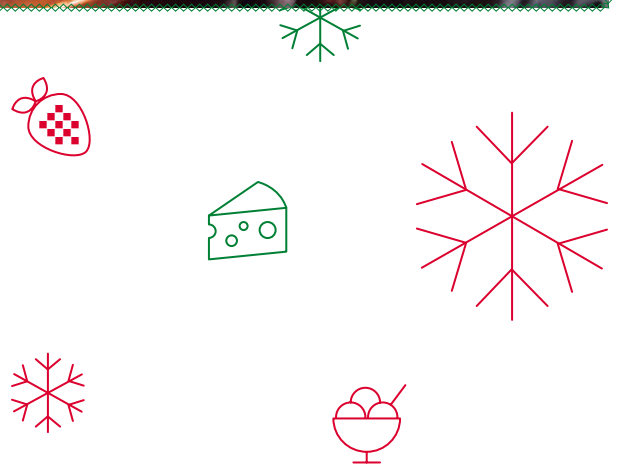
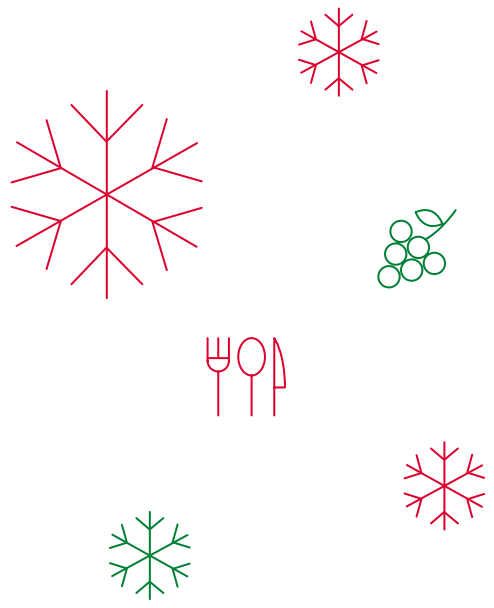

FOTO'S KERSTLUNCH

Tijdens de kerstlunch sprak de voorzitter van onze kring, Ruud Bleijerveld, de wens uit 'dat de destabilisatie die wij op dit moment zowel tussen de grootmachten in de wereld, als binnen de Europese Unie waarnemen in het komende jaar gekeerd zal kunnen worden. Indien dit niet het geval is, vrees ik dat ons minder goede jaren te wachten staan.'

door Frans Willemsen

1 miljoen vijftigplussers voelt zich eenzaam

Op het moment dat ik dit stukje schrijf, komt de radioreclame weer voorbij van Seniorengeluk, een datingbureau voor ouderen. Bent u in voor een nieuwe vriendschap of zelfs een relatie?, schrijf je in bij dat bureau; inschrijving vanaf vijftig jaar.

Het kan niet anders of dit bureau voorziet in een grote maatschappelijke behoefte, ook wel 'gat in de markt' genoemd. En dat dat gat groot is, blijkt uit cijfers van het Centraal Plan Bureau (CPB): een miljoen vijftigplussers voelt zich eenzaam en die eenzaamheid neemt met het vorderen van de leeftijd alleen maar toe; 200.000 ouderen voelen zich zelfs extreem eenzaam. Dat komt doordat de kans dat men zijn of haar partner verliest toeneemt naarmate men zelf ouder wordt. En daarbij komt het verlies aan zelfredzaamheid, oftewel: men komt steeds minder vaak de deur uit. Zelf boodschappen doen is er zelfs op den

duur niet meer bij en zo'n bezorgjongen heeft haast, die zit niet om een praatje verlegen. En de kinderen (als je die al hebt) wonen niet in de buurt en hebben het sowieso te druk met hun baan en hun gezin. U weet zelf maar al te goed hoe dat is, die val je niet lastig.

Eén miljoen vijftigplussers voelt zich eenzaam, dat komt neer op één op vier. Onze kring telt bijna vijfhonderd leden. Zou een kwart van hen zich eenzaam voelen? Ik denk het niet. Ons ledenbestand is denk ik niet erg representatief voor de totale seniorenpopulatie van ons land. Ik schat in dat veel van onze leden een bovengemiddeld groot sociaal netwerk hebben. Maar eenzaamheid is een gevoel en dat wordt niet bepaald door objectieve gegevens maar door subjectieve. Wilhelmina schreef het al: eenzaam maar niet alleen. Objectief zou ze niet eenzaam zijn, omringd als ze was door familie en hofhouding,

maar subjectief was er alle reden tot een gevoel van verlatenheid en nutteloosheid nu 'de enige man in het Nederlandse kabinet' (zoals Churchill haar noemde) was uitgeregeerd. Het begrip eenzaamheid is denk ik complexer dan we denken en het zou mij niet verbazen als het gevoel uitgerangeerd te zijn deel uitmaakt van het gevoel eenzaam te zijn. In de periode van 1996 tot 2016 daalde volgens het CPB de gemiddelde eenzaamheid van mensen van 55 jaar en ouder. Dat komt onder meer doordat ouderen vaker een partner hebben, een groter en diverser netwerk en een groter gevoel van regie over het leven in vergelijking met twintig jaar geleden. Maar tegelijkertijd groeit de oudere bevolking en daardoor zijn er in absolute cijfers in 2016 meer ouderen eenzaam dan in 1996. Eén miljoen. Ik vind dat een schrikbarend aantal. ■

Column

Van achter de geraniums

door Kees Piena

Op 18 december van het vorige jaar las ik in de VPRO-gids een recensie over de film Saving Mr. Banks. Hoewel de film maar 3 sterren (van maximaal 5) scoorde, werd de film door de redactie aanbevolen. Voor mij geen reden om te kijken, maar wat zeer opviel in de korte beschrijving was de laatste zin; 'de film kreeg van de AARP, de Amerikaanse ouderenbond, de prijs voor de 'beste film voor volwassenen, die weigeren volwassen te worden'.

Intrigerend vond ik, kan jezelf beslissen om niet volwassen te worden? En wat betekent dat niet volwassen willen zijn? Voel je je dan nog steeds een kind? En van welke leeftijd? En weiger je dan om serieus genomen te worden? Of ben jij juist degene die andere volwassenen niet serieus neemt? Ik hoop eigenlijk dat er mee bedoeld wordt dat je als oudere best een beetje speels kan blijven. En dat doe je uiteraard niet door achter de geraniums te gaan zitten, maar door aan het leven te blijven deelnemen en vooral door niet alles en zeker niet jezelf, al te serieus te nemen.

Bij mij kwam ook de vraag op, wanneer ben je volwassen? Ik ken jongeren die dat al vroeg waren en anderen van wie je je afvraagt of ze het ooit zullen worden en dat wordt hier niet positief bedoeld. En in het verlengde van het voorgaande: wanneer ben je oud, als je 50 plus bent of als je met pensioen bent of kan je ook dat zelf bepalen? Zo iets als: ik ►

► *vervolg van pagina 10*

voel me nog niet oud, dus ben ik nog niet oud. En wat als je lichaam al wel wat ouder aanvoelt, maar je geest nog niet, althans als je meent dat dat nog niet het geval is. Want tenslotte worden we allemaal ouder en lang niet allemaal wijzer. Sinds kort hebben wij in onze familiekring voor de volwassenen (en daar rekening ik me nu maar even zelf toe) een perfecte manier om althans te proberen een beetje speels te blijven. Wij spelen zeer regelmatig met elkaar een spel dat Dixit heet en dat zowel door ouderen als kinderen apart gespeeld kan worden, maar het leukst is om het met jongeren en ouderen gezamenlijk te spelen. Het spel appelleert aan de fantasie van de spelers en geeft een mooi inkijkje in de verschillen en overeenkomsten in het denken van de deelnemers, omdat je gedwongen wordt je te verplaatsen in de gedachte-wereld van de anderen. Het spel is opgebouwd rondom sprookjesachtige kaarten met voorstellingen waarmee je werkelijk alle kanten op kan. En hoewel het referentiekader van jongeren minder groot is, is het prachtig te zien hoe gemakkelijk zij de voorstellingen kunnen interpreteren.

Het enige wat je als oudere moet doen is voorkomen dat zij zich in hun enthousiasme over hun kaart/oplossing verraden. Het is vaak hilarisch en je blijft er jong van. Hoop ik dan maar.

Ik reken mezelf niet tot de volwassenen die weigeren volwassen te worden, maar een beetje jong van geest blijven kan geen kwaad. Mijn dochter zei in een toespraakje bij mijn zeventigste verjaardag, dat het verbazingwekkend was hoe goed opa de humor van zijn kleinkinderen begreep en dat hij er aardig in slaagde dezelfde flauwe grappen te maken en ongein uit te halen. Ik beschouwde het als een compliment. ■

ERFGOED

SCHILDERIJEN EN ANDERE COLLECTIES

Kijktip: De liederlijke student

♦ door Marian Schilder

Grootste relevatie op de tentoonstelling Utrecht, Caravaggio en Europa in het Centraal Museum was voor mij het schilderij 'De liederlijke student', in 1623 geschilderd door Gerard van Honthorst (1592-1656). Op de open-
geslagen pagina van het boek links op het schilderij staat een gedicht van Caspar Barlaeus (1584-1648). Barlaeus was in 1632 een van de twee eerste hoogleraren aan het Amsterdamse Athenaeum Illustre. Maar in 1623, toen dit schilderij werd gemaakt, had Utrecht noch

Gerard van Honthorst, 'De liederlijke student' (1623), München, Bayerische Staatsgemäldesammlungen, Alte Pinakothek

Amsterdam een instelling van hoger onderwijs; Amsterdam kreeg die in 1632 en Utrecht in 1634. De geleerde Barlaeus verbleef rond 1623 in Utrecht omdat hij vanwege de pest tijdelijk uit

Leiden was gevlucht (zie Krüssel). Hoe hebben Van Honthorst en Barlaeus elkaar leren kennen? Via gezamenlijke invloedrijke vrienden als Constantijn Huygens?

In de tentoonstelling wordt dit werk ondergebracht onder het thema 'vrolijke gezelschappen'. De kunsthistorische literatuur weidt volop uit over dit soort thematiek. Maar in tentoonstelling noch catalogus wordt in dit verband direct naar het ontstaan van de relatie tussen Honthorst en Barlaeus verwezen, dat is dus nog gissen. Zie verder over het gedicht van Barlaeus Hermann Krüssel, 'Der liederliche Student. Ein lateinisches Epigramma auf ein bewegtes Studentleben' in: 'Serie' Victa gemit

Pallas, www.pro-lingua-latina.de, 6 pag., geraadpleegd op 1-2 januari 2019. De tentoonstelling Utrecht, Caravaggio en Europa, is nog t/m 24 maart in het Centraal Museum in Utrecht te zien. ■

© John Kleinen.
Collectie Spaarnestad/
Nationaal Archief

Geen gemor onder professoren

De uitreiking van eredoctoraten aan Louis Andriessen en Naomi Klein op 8 januari jl., de 387ste verjaardag van de universiteit, verliep vlekkeloos. De Canadees-Amerikaanse journaliste, activiste en intellectueel Klein was te gast bij UvA Colleetour. Notenkraker Andriessen, die ooit gezworen had nooit meer te componeren voor het Concertgebouw-orkest, werd verrast met de uitvoering van een van zijn stukken door een delegatie van datzelfde orkest. Het was een gezellig feestje in Aula en Maagdenhuis.

In de langer dan honderd jaar durende traditie van eredoctoraten aan de UvA is

er - anders dan aan de VU- slechts zelden openbaar tegen kandidaten geprotesteerd. Ja, in 1992 vond de Universiteitsraad, tot verbijstering van velen, een eredoctoraat voor J.L.Heldring niet nodig. De tegenstand van de Universiteitsraad was vergeefs. De benoeming ging door. En toen een keer de cappa niet over de schouders van een kandidaat in alle rust kon worden gedrapeerd, was dat een misverstand. Op 17 januari 1972 overkwam dat de Nederlandse Amerikaan drs. Samuel Houthakkers (1924-2008), afgestudeerd aan de UvA in 1947. Studenten van de ASVA en de actiegroep economen hadden net voor de plechtigheid de Aula bezet. Houthakkers was als topeconoom van

1969 tot 1971 een van de adviseurs geweest van president Richard Nixon, maar het studentenprotest richtte zich niet tegen hem maar tegen de aanwezigheid van de toenmalige onderwijsminister Maud de Brauw. De Diesviering van de UvA vond geïmproviseerd in het Maagdenhuis plaats. Rector Arie de Froe sprak verontwaardigd van de aantasting van de vrijheid van vergaderen. De Brauw hield een scherpe speech die qua inhoud niet onderdeed voor wat de studenten hem en zijn beleid verweten. Twee agenten aan de zijdeur van de Aula verwezen de verbouwereerde bezoekers naar de bureaus. Een paar uur later dropen de studenten af. ■

Vastleggen voor het verdwenen is

♦ door Kees Piena

Aan de door het bestuur van de Kring UvA-senioren georganiseerde interessante excursies lijkt geen einde te komen. Op woensdag 13 februari stond een bezoek aan het Meertens Instituut op het programma. Zoals helaas vaker gebeurt, konden niet alle geïnteresseerden deelnemen: er was slechts plek voor 45 kringleden, terwijl er meer dan 90 gegadigden waren. Voor een deel zal het wel gelegen hebben aan de bekendheid van het instituut uit de boeken van J.A. Voskuil, het zou een mooie gelegenheid zijn om met eigen ogen 'Het Bureau' te aanschouwen, ware het niet dat het Meertens Instituut niet meer op de toenmalig locatie aan de Keizersgracht is gehuisvest. Na een tussenstop in het Coca-Cola gebouw bij het metrostation Overamstel is het instituut nu gehuisvest in het Spinhuis aan de Oudezijds Achterburwal 185. Bij de entree maakte het instituut zijn oude faam van stoffig en archaisch een beetje waar, doordat wij bij een uiterst vriendelijke en behulpzame portier onze naam moesten opgeven, waarna we keurig op een lijst werden aangekruist om vervolgens naar de ontvangstruimte geloodst te worden. Daar herhaalt de aankruis-procedure zich omdat ook het bestuur van de kring zijn schapjes wil tellen.

Na de ontvangst met koffie en thee en het welkomstwoord van Ruud Bleijerveld (voorzitter van de kring) is het woord aan Simone Wolff, sinds twee jaar communicatiemedewerkster bij het Meertens Instituut. Hoewel het tijdens de inleiding duidelijk wordt dat haar achtergrond (zij studeerde Nederlands en Duits in Leiden) niet direct aansluit bij het werkterrein van het instituut, leidt zij ons vakkundig door de ontstaansgeschiedenis. Zoals in Nederland gebruikelijk begon het allemaal met de nodige commissies. Allereerst met de

commissie preadvies centralisatie van Nederlands dialectenonderzoek, hetgeen in 1930 uitmondde in het Dialectenbureau met P.J. Meertens als secretaris. In 1934 werd, na een nieuwe commissie, het bureau Volkenkunde eraan toegevoegd en in 1948 het bureau Naamkunde, na ook weer een commissie. Deze drie bureaus hadden

alle drie P.J. Meertens als secretaris en deze werd dan ook de eerste directeur van het nieuwe instituut, dat in 1979 het P.J. Meertens Instituut werd, sinds 1998 kortweg Meertens Instituut. Het instituut is sinds 2016 onderdeel van de KNAW en maakt daarbinnen samen met het Huygens Instituut en het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) deel uit van het Humanities Cluster. Dit samenwerkingsverband heeft tot doel sterker te staan binnen het terrein van de Geesteswetenschappen.

Bij de entree maakt het instituut zijn oude faam van stoffig en archaisch een beetje waar

Zoals gezegd is het Meertens Instituut nu gehuisvest in het Spinhuis, waar ook het Huygens Instituut is ondergebracht. Wolff vertelt dat de bibliotheek en leeszaal gevestigd zijn in het naastgelegen Oost-Indisch Huis en op de zolder van het Bushuis op de Kloveniersburgwal. Een groot deel van de collectie en alle archieven zijn opgeslagen in de depots van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis ▶

aan de Cruquiusweg. Het Spinhuis was oorspronkelijk een gevangenis voor vrouwen, die als tijdsverdrrijf en misschien ook wel voor verdiensten (en zeker niet van genoeg) moesten spinnen. Het gebouw is ook nog een tijdje politiebureau geweest en heeft daarna onderdak geboden aan de cultureel-antropologen van de faculteit PSCW. Het Oost-Indisch Huis was, net als het Bushuis, een gebouw van de VOC en huisvestte tot de verhuizing naar het Roeterseiland de sociologen en de communicatiewetenschappers van de PSCW. Nu is alles Geesteswetenschappen wat de klok slaat.

In het Meertens Instituut is de onderzoeksgroep multidisciplinair samengesteld en bestaat met name uit taalkundigen, etnologen en antropo-

logen, aangevuld met een grote groep 'digitale mensen'. Volgens Wolff gaat er veel aandacht uit naar databases en applicaties, 'we zijn best wel digitaal'. Dat is veel Engels in een instituut waar de onderzoekers zelf zeggen 'Nederlandse taal en cultuur' te bestuderen. Taalkunde en met name variatielinguïstiek is belangrijk en het gaat er daarbij niet om hoe iets zou moeten zijn (zij zijn geen Taalunie), maar om wat in het land aan taalgebruik voorkomt per regio en bevolkingsgroep. Er wordt bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar jeugdtaal en naar het taalgebruik in ziekenhuizen en op scholen en universiteiten (veel Engels). Onderzoekers gingen vroeger met de microfoon op pad om mensen woorden en zinnen te laten zeggen en liedjes te laten zingen om verschil in taalgebruik vast te

Het bureau van Voskuil is natuurlijk meeverhuisd naar de nieuwe locatie

stellen. Wolff wijst op de zogenoemde 'patat friet kaart', waarop wordt aangegeven dat boven de grote rivieren meestal 'patat' wordt gezegd en daar onder 'frites'. Ze gaat verder met het geven van voorbeelden van taalvariatie en taalgebruik; vocal fry (kraakgeluid aan het eind van een zin), hoe praat men in een verzorgingstehuis en wat is de invloed op elkaars taal in een meertalig gezin? Taalvariatie wordt breed onderzocht.

Hierna komt het cultuuronderzoek in het instituut aan de orde. Onderzoek door etnologen en antropologen naar culturele verschillen in het land en naar nieuwe gebruiken, zoals fancultuur (verering van bijvoorbeeld Hazes, Rieu of Van der Laan) en religie die andere vormen aanneemt (The Passion). Ook wordt er onderzoek gedaan naar het gebruik van sociale media, bijvoorbeeld door politieke partijen. Op een vraag wordt door Wolff aangegeven dat bij onderzoekkeuzes interesse van onderzoekers belangrijk is, maar dat er uiteraard de nodige onderzoeksmiddelen beschikbaar moeten zijn en dat het onderzoek moet leiden tot publicaties. En er wordt gewerkt met een onderzoeksplan voor vijf jaar, waarin het gaat om onderwerpen die in de samenleving leven. In grote digitale bestanden wordt Nederlandse cultuur vastgelegd, zo is er de Volksverhalenbank, de Nederlandse Liederbank en de Voornamenbank. Bij het laatste bestand gaat het enkel om de

registratie van de namen en niet om naamkundig onderzoek. Dat is overgeheveld naar het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG) in Den Haag. Er is bij het Meertens Instituut ook een app ontwikkeld, waarmee je lopend door een stad op de hoogte wordt gebracht van de volksverhalen die zich daar hebben afgespeeld (www.sagen-jager.nl). Tevens wordt onderzoek gedaan naar tradities en rituelen, zoals stille tochten, zwarte piet, Koningsdag en pelgrimages. Nieuwe rituelen (applaudisseren als rouwverwerking) en alternatieve geneeswijzen (het gebruik wordt als een ritueel gezien) worden eveneens onderzocht.

Door het gebruik van computers kunnen veel grotere bestanden doorzocht worden dan vroeger mogelijk was. Men is zelfs bezig om computers door middel van artificiële intelligentie taal te leren om te onderzoeken of daarmee vervolgens verhalen kunnen worden gegenereerd. Er bestaat al een robot die raps kan maken.

Aan het eind van haar inleiding reageert Wolff op een vraag over het imago van het instituut (stoffig en weinig modern) dat het geen zin heeft te proberen dat beeld te veranderen, anders dan door de huidige onderzoeken voor zich te laten spreken. Bovendien biedt ook een slechte naam bekendheid en dat is ook goed, men weet waar we ons mee bezig houden. Op een vraag over de financiering van het instituut wordt geantwoord dat er meerdere geldstromen zijn, waarvan de belangrijkste die van de KNAW en verschillende fondsen zijn.

Hierna worden we in twee groepen verdeeld voor een rondleiding door de gebouwen waarin het Meertens Insti-

tuut is gehuisvest. De ene groep gaat op pad met Simone Wolff en de andere met Diedrik van der Wal, bibliothecaris van het instituut. Ik zit in de groep van Wolff en heel eerlijk gezegd ken ik de gebouwen beter dan zij en dat zal voor meer oud-UvA'ers opgaan. Er valt ook niet zo veel te zien in het Spinhuis, behalve een zeer bijzonder oud bureau waarop een typemachine met twee toetsenborden (waarvan niemand weet

voor de ontsluiting van de collectie is door hem bedacht. In andere kasten staan de taalgerelateerde onderwerpen, zoals liederenboeken en boeken over jaarfeesten (Pasen, Moederdag, carnaval en valentijnsdag). Daarnaast worden door het instituut ook gegevens en zelfs voorwerpen verzameld over bijvoorbeeld bedevaartplaatsen in Nederland en over uitingen van rouw. Bij het laatste kan je denken aan teddy-

beertjes en stropdassen die na het overlijden van Pim Fortuin massaal voor zijn huis werden gelegd en naar de rouwauto werden gegooid. Tenslotte kunnen we in een klein hoekje van de zolder de bijzondere kaarten bekijken die ook in de gangen van

het Spinhuis hangen en die de verspreiding van taal, gewoonten en gebruiken in Nederland letterlijk in kaart brengen. Heel bijzonder, alleen al omdat de onderwerpen bepaald niet alledaags zijn, zo is er bijvoorbeeld een kaart die aangeeft wat er in verschillende delen van het land met de nageboorte van een paard wordt gedaan.

Van der Wal vat aan het eind van de rondleiding in een paar woorden het wezen van het Meertens Instituut samen 'O jé, het verdwijnt, we moeten het vastleggen'. En dat gebeurt, zo hebben we kunnen waarnemen, met liefde voor de Nederlandse taal en cultuur en met oog voor de veranderingen daarin.

Uiteraard is er aan het eind van ons bezoek de traditionele borrel, deze keer met de nodige zelfwerkzaamheid. En als wij tenslotte het pand verlaten, is Simone Wolff bezig de boel op te ruimen, wij hoeven niet te helpen. Het maakt duidelijk dat in een klein instituut de taakomschrijving van een communicatiemedewerker zeer ruim is. ■

Op grote kaarten wordt de verspreiding van taal, gewoonten en gebruiken letterlijk in kaart gebracht

waarom) en waar waarschijnlijk P.J. Meertens nog aan gewerkt heeft en de commissariskamer vanuit de tijd dat het gebouw nog een politiebureau was. Bijzonder zijn wel de kaarten die aan de muren hangen en die per regio of plaats aangeven wat daar wordt gezegd of wat daar een gebruik is. Wat ook opvalt is de wijze waarop het Spinhuis opnieuw is ingericht. Het was in de tijd van de antropologen donker en somber en nu oogt het helder en licht doordat alles wit is geschilderd en door het gebruik van magnifieke lampen in de gangen. Na het Spinhuis maken we de oversteek naar het Oost-Indisch Huis en naar de zolder van het Bushuis waar de bibliotheek is ondergebracht. Hier wordt onze groep overgenomen door Diedrik van der Wal, die ons door zijn bibliotheek (de oude boeken en het archief zijn ondergebracht bij het IISG) rondleidt. De boeken staan keurig geordend in rijen kasten met op de kop de gegevens wat er in de kasten staat. Veel ethnologie algemeen en van der Wal vertelt daarbij dat het vakgebied volkskunde door Voskuil op een hoger niveau is gebracht. Ook de codering

Bep Vlugter: een bevlogen oud- collega Frans aan de oevers van het IJ

➤ door Henriette Ritter

Onze eindredacteur had mij, alweer een poos geleden, de naam van Bep Vlugter doorgegeven als senior kringlid dat voor een interview in aanmerking zou kunnen komen. Wat een verrassing! Bep is jarenlang mijn collega geweest bij de vakgroep, later de leerstoelgroep Frans; een gesprek met haar zou aanvoelen als een thuiswedstrijd. Maar toen ik haar in november belde om een afspraak te maken kwam dat heel ongelegen: zij zat midden in een verhuizing en haar hoofd stond nu niet bepaald naar een interview. Wij besloten het gesprek uit te stellen tot dit nummer van *de Uitdienstbode*.

Vorige week was het dan zover. Ik nam de pont naar de overkant van het IJ waar zij nu woont in een mooi nieuw appartement en toen ik daar aangekomen was, installeerden wij ons op de mij vertrouwde bank die gelukkig was meeverhuisd. Uitkijkend over het mistige water vroeg ik haar hoe de studie Frans eruitzag toen zij ging studeren aan wat toen nog de GU heette.

‘Toen ik in 1957 aankwam, zat de vakgroep Frans nog op de eerste verdieping in de Oudemanhuispoort. Je moest een krakende houten trap beklimmen om dan in een soort pijpenla te belanden: eerst kwam je in de bibliotheek en daarachter bevond zich een stoffig zaaltje waar de colleges werden gegeven.’

Zumthor en Van der Weel zwaaiden daar de scepter als hoogleraren Mediëvistiek en Moderne Letterkunde en de latere hoogleraar Françoise van Rossum begon daar als piepjonge docente aan haar carrière. Bep had wel een handicap toen zij met de studie begon: zij had gymnasium bèta gedaan waarmee je officieel geen Frans kon studeren. Je aanmelden voor de tentamens was toegestaan maar je mocht je niet inschrijven voor examens. Er was een wetsvoorstel ingediend om dat te veranderen maar het duurde zo’n twee jaar voordat dat was aangenomen. Toen pas kon Bep eerst haar klein-kandidaats (een soort propedeuse) en daarna haar kandidaatsexamen doen.

Vanaf het begin van haar studie nam Bep actief deel aan het studentenleven. Zij werd lid van de AVSV (de Amsterdamse vrouwelijke studentenvereniging) ging roeien bij Thetis en nam zitting in diverse besturen.

‘Je hebt in mijn beleving een vrij klassiek studentenleven gehad. Het lijkt nogal op dat van mij een paar jaar later in Leiden’.

‘Ja, maar dat veranderde wel in 1962.’

In dat jaar besloot Bep een punt te zetten achter haar bestuurlijke activiteiten. Zij vond dat het speelkwartier over was en dat het tijd werd om zich aan de doctoraalstudie te zetten. Met dit voornemen in haar hoofd was zij net bezig haar kamer van een nieuw behangsel te voorzien toen de bel ging. Professor Zumthor stond voor de deur: of zij niet ‘lectrice de néerlandais’ wilde worden in Straatsburg!

‘Wat houdt die functie in?’

‘Wel, ik moest daar aan de universiteit lesgeven aan studenten Duits die Nederlands als bijvak hadden gekozen. Het onderdeel waar ik voor werd gevraagd was ‘version’, dat wil zeggen vertalen uit de vreemde taal naar de moedertaal. Voor mijn Franse studenten kwam dat neer op een vertaling Nederlands-Frans. Maar voor mij was dat helemaal geen ‘version’, maar ‘thème’: vertalen uit de moedertaal naar de vreemde taal! Zumthor verwachtte van mij dat ik een van de lastigste ▶

onderdelen van ons doctoraalstudieprogramma op mij zou nemen, een onderdeel dat ik zelf nog niet eens had gehaald!’

De tegenwerpingen van Bep werden door Zumthor van tafel geveegd: met dat vertalen naar het Frans zou het wel loslopen; verder ging het om een heel overzichtelijk groepje van ongeveer vijf studenten en bovendien: zij was hard nodig! Hij kon niemand anders bedenken die geschikt was voor die functie nadat een andere gevorderde studente had afgehaakt.

*‘Ik zou die kans met beide handen hebben aangegrepen!
Wat deed jij?’*

‘Natuurlijk ben ik naar Straatsburg gegaan! Maar het viel mij niet mee!’

Een week na het bezoek van Zumthor zat Bep in Straatsburg. Zij was 22 jaar en trof in de collegezaal niet het geruststellende groepje van vijf studenten aan, maar een tachtigkoppige menigte. Daarbij bleek zij ook te zijn aangesteld voor het geven van Nederlandse letterkunde aan meer gevorderde studenten.

‘Zo goed en zo kwaad als het ging heb ik mij er doorheen geslagen. Af en toe kwam er iemand uit Parijs om het onderdeel Mediëvistiek te onderwijzen, maar die bemoeide zich verder nergens mee. Ik stond er helemaal alleen voor.’

Ik ben benieuwd hoe lang zij het in Straatsburg heeft volgehouden.

‘Na dat ontzettend zware jaar, waarin ik wel tien kilo ben afgevallen, werd er een hoogleraar aangesteld die in ieder geval mij van de letterkunde verlost en met wie ik kon samenwerken wat betreft de praktische taalverwerving. Wij maakten samen bandjes voor uitspraak oefeningen met ons hoofd onder een tapijt voor een betere akoestiek. Het was een erg leuke tijd: ik ben nog drie jaar gebleven’.

Intussen bleef zij wel aan haar doctoraalstudie werken. Om haar tentamen letterkunde twintigste eeuw te doen reisde zij naar het nabijgelegen Luxemburg omdat de docent in kwestie daar toch op bezoek was bij haar ouders. En, na drie pogingen, haalde zij eindelijk haar tentamen ‘thème’: minder bereidwillig dan de docente letterkunde, had de docent die het thema gaf geweigerd om met haar de afgekeurde thema’s te bespreken: had ze zijn colleges maar moeten volgen!

In 1966 keert Bep terug naar Amsterdam en krijgt een aanstelling als medewerkster bij de vakgroep Frans dat naar een mooi grachtenpand aan het Singel was verhuisd. Het onderdeel Taalverwerving wordt op een nieuwe manier gegeven en Bep komt in het kersverse talenlaboratorium terecht.

‘Volgens mij ben je daarna een poos gestopt met werken want toen ik bij Frans werd aangesteld begin zeventiger jaren, was je er niet.’

‘Dat klopt. Door gezinsdrukke ben ik er twaalf jaar tussenuit geweest. Maar ik heb niet stilgezeten! Ik was coördinatrice

Frans aan de Volksuniversiteit, gaf daar les en verbeterde de uitspraak van studenten die meespeelden in Franse toneelstukken.’

‘En in 1985 dook je opeens weer op en werd je mijn collega. De vakgroep Frans zat toen in het P.C. Hoofthuis!’

‘Ja. Dat kwam door de razend populaire, net opgerichte studierichting Europese studies, waarbij uit een aantal talen kon worden gekozen. Frans was erg in trek: het aantal studenten steeg van 30 naar 250.’

‘En weer stond er iemand van Frans bij je op de stoep om je een functie aan te bieden!’

Bep knikte lachend. Het gesprek, waarvan de hoofdlijn steeds onderbroken werd door allerlei frivole zijpaadjes, kabbelde genoeglijk voort. Wij waren vele kopjes koffie en chocolademuffins verder en moesten toch zo langzamerhand afronden. Bep was, zo wist ik, in de jaren tachtig al behoorlijk computervaardig.

‘Op de afdeling Frans was ik de eerste docent die over een computer beschikte. Die had ik gekregen van IBM op voorwaarde dat ik computergestuurd onderwijs zou gaan ontwikkelen. Daar heb ik ontzettend veel tijd aan besteed: avond aan avond was ik bezig met het maken van computeroefeningen die aansloten bij het grammaticaboek⁽¹⁾ dat ik daarnaast met een paar collega’s aan het schrijven was. Ook maakte ik computeroefeningen ter ondersteuning van het vertaalonderwijs op grond van de fouten die wij registreerden op tentamens en waarvan wij protocollen bijhielden’.

In 2001 hield Bep het voor gezien en brak er weer een andere, interessante periode aan in haar leven. Zij reisde met haar toenmalige partner naar alle uithoeken van de wereld, maar bleef zich tussendoor toch inzetten voor educatie op het gebied van taal en cultuur. Zo begeleidde zij kinderen met een migratieachtergrond tijdens hun overgang van basis- naar middelbare school. En op dit moment is zij voorleesoma van een Egyptisch jongetje. Bep is verder actief bij Senia, een landelijke organisatie die zich bezighoudt met het oprichten en begeleiden van allerlei lees- en luistergroepen, waarbij ik zelf ook nauw betrokken ben geweest. Samen hebben wij heel wat leesdossiers vervaardigd voor de leesgroepen Franse literatuur.

Het interview was ten einde. Ik grabbelde mijn papieren bij elkaar en nam afscheid: ‘Dank je Bep voor je tijd, je bereidwilligheid en je gastvrijheid!’ Het was laat geworden en ik haastte mij naar huis. Op de IJ-pont overviel mij een gevoel van nostalgie: wij hadden een wereld opgehaald die op het punt staat definitief verleden tijd te worden. Aan de UvA bestaat de studie nog. Maar aan tal van universiteiten is Frans al een paar jaar opgeheven. ■

¹ *Grammaire plus, praktische grammatica van het Frans*, Bep Vlugter, Petra Sleeman, Els Verheugd, uitgeverij Coutinho, 5e druk, 2012.

UVA ONDERTEKENT MANIFEST 'CIRCULAIR & ONDERWIJS'

De UvA heeft begin februari het manifest 'Circulair & Onderwijs – de rol van het onderwijs in toekomstbestendig innoveren' ondertekend. Het manifest, dat een initiatief is van de Amsterdam Economic Board moet het circulaire denken verankeren in het onderwijs en onderzoek. Het doel is om studenten van nu te begeleiden naar een bewuste levensstijl en hen op te leiden tot slimme burgers en professionals die opgewassen zijn tegen de toekomst.

Meer informatie vindt u op de [website](#).

EXPOSITIE LOUIS DEEN

Na de voortijdige sluiting van zijn expositie in het Slotervaartziekenhuis (zie vorige *de Uitdienstbode*), had ons kringlid Louis Deen begin februari een weekend-expositie van zijn werk in WG-kunst, gevestigd in Paviljoen 1 van het voormalige Wilhelmina Gasthuis, het ziekenhuis waar Louis zeventig jaar geleden begon aan de studie Geneeskunde. Naast zijn werk als anesthesist is Louis ook altijd ambachtelijk en artistiek actief geweest. Zijn fraaie beelden van hout, glas en ijzer kwamen in de tentoonstellingszaal prachtig tot hun recht.

BERICHT VAN HET BESTUUR OVER AFMELDINGEN

Als bestuur van de Kring UvA-senioren organiseren wij met veel plezier elk jaar een tiental bijeenkomsten voor onze leden. Deze bijeenkomsten lopen uiteen van excursies naar bijzondere UvA-locaties tot lezingen over diverse onderwerpen.

Wij merken dat onze bijeenkomsten erg populair zijn onder onze leden. Bij lezingen in de Amsterdamse Academische Club kunnen wij plaats bieden aan zo'n tachtig belangstellenden. Voor de excursies ligt het aantal deelnemers vaak lager. Omdat er doorgaans meer belangstelling is dan plaats, werken wij bij excursies met een lotingsysteem voor deelname.

Het komt echter voor dat mensen zich pas kort voor een evenement afmelden, waardoor er geen gelegenheid meer is om de vrijgekomen plek aan iemand anders toe te wijzen. Daarom is het wenselijk dat men zich tot twee dagen voor de bijeenkomst afmeldt door een e-mail te sturen naar kringvasenioren-auv@uva.nl.

Wij vertrouwen erop dat eenieder zich houdt aan deze twee-dagentermijn zodat zoveel mogelijk leden onze excursies kunnen bijwonen.

Graag tot ziens bij een van onze bijeenkomsten

Met vriendelijke groet
Namens het kringbestuur
Ruud Bleijerveld

ACTIVITEITENAGENDA

Voor alle activiteiten krijgt u als lid van de Kring UvA-senioren een uitnodiging, waarop u zich kunt aanmelden.

**LEZING MERIJN
OUDENAMPSEN NAAR
AANLEIDING VAN ZIJN
BOEK DE CONSERVA-
TIEVE REVOLTE**

**LEZING FRIDA VAN DEN
MAAGDENBERG OVER
HET AMC**

**CONCERT UVA-ORKEST
J.PZN SWEELINCK**

REDACTIE:

Madzy Koudstaal, Kees Piena (adjunct-hoofdredacteur), Henriëtte Ritter, Michiel Röling (eindredacteur), Margot Taal en Frans Willemsen (hoofdredacteur).

FOTOGRAFIE:

Madzy Koudstaal,
pagina: 2, 3, 9, 13, 14, 16, en 18

ONTWERP & LAY-OUT:

Liek van den Braak, Lont - Grafisch werk

Vragen of opmerkingen?

Stuur een e-mail naar:
kringvasenioren-auv@uva.nl